

Endoskopie

Doc.RNDr. Roman Kubínek, CSc.

Předmět:

lékařská přístrojová technika

Endoskopie

Metoda umožňující prohlédnutí vnitřních tělesných dutin nebo dutých orgánů.

Do těchto dutin se endoskop zavádí přirozenými otvory (např. ústy, konečníkem, močovou trubicí) či otvory uměle pro tento účel vytvořenými (u laparoskopie, mediastinoskopie).

Její rozvoj byl ovlivněn technickým vývojem v oblasti optiky (ohebná vlákna vedoucí světlo) a videotechniky. Jde o řadu vyšetření nazývaných podle vyšetřovaného orgánu (*vyšetření žaludku* - gastroskopie, *průdušek* - bronchoskopie, *močových cest* - cytoskopie aj). Kromě pohledu umožňuje též odběr vzorků (biopsie) k dalšímu vyšetření.

Endoskopie ohebnými (flexibilními) přístroji je pro pacienta poměrně málo zatěžující, je možné ji provést ambulantně a dle potřeby ji opakovat. Uplatňuje se i v léčbě (ERCP, odstranění polypů aj.), což zkracuje dobu nemoci a zmenšuje počet komplikací.

Historie

První pokusy o pohled do dutých orgánů sahají již na počátek 19.stol. Jako zdroj světla sloužila svíčka nebo směs alkoholu a terpentýnu.

První gastroskop zkonstruoval v roce 1868 Kussmaul, (inspirace výkony polykačů mečů), (rigidní endoskop).

V květnu 1957 na schůzi Americké gastrokopické společnosti představil **Basil I. Hirschowitz** endoskopické veřejnosti první fibroskop (flexibilní endoskop). Použil k vedení světla vláknovou optiku.

V roce 1963 představil Hirschowitz první endoskop se zdrojem studeného světla, vedeného druhým optickým svazkem a s biooptickým kanálem.

První zkušeností s flexibilním endoskopem získalo Československo ve 30.letech, endoskopy s vláknovou optikou až na konci 60. let.

Druhy „endoskopií“ (1)

Artroskopie – vyšetření nebo léčba kloubního prostoru.

Bronchoskopie – vyšetření trachei (dýchací trubice) a plicního prostoru (bronchiálního stromu) k odhalení abscesů, bronchitidy, nádorů, tuberkulózy, alveolitidy, infekcí, zánětů.

Kolonoskopie – vyšetření tlustého střeva k odhalení polypů, nádorů, tvoření vředů, zánětům tlustého střeva a vyjmutí cizích předmětů.

Kolposkopie – přímé zviditelnění vaginy a děložního hrdla (nádory, záněty a další problémy).

Cystoskopie – vyšetření močového měchýře, močové trubice, močových drah, prostaty.

Endoskopická retrográdní cholangio-pancreatografie (ERCP) – užívá endoskopu k zavedení katetru pro rentgenovou fluoroskopii se zvýšeným kontrastem. Tato technika se využívá pro zviditelnění jaterních a žlučových cest, močového měchýře, slinivky a dalších anatomických útvarů ke kontrole kamenů, dalších překážek a problémů. ERCP pomáhá odhalit cirhózu, karcinomy, pseudocysty, nádory pankreatu, močové kameny atd.

Druhy „endoskopií“ (2)

Gastroduodenoskopie – vizuální kontrola horního gastrointestinálního traktu (gastroskopie), odhalení krvácení, hiatové hernie, zánětu jícnu, vředů apod.

Endoskopická biopsie – Biopsie - lékařská metoda užitá k určení struktury a složení tkání nebo buněk. Odebraná živá tkáň z různých částí povrchu i vnitřního prostoru těla je vyšetřována mikroskopicky (SM, TEM, SEM...). Zpravidla se provádí pro zjištění přítomnosti nádorů (maligních nebo benigních).

Gastroskopie – vyšetření dráhy jícnu, žaludku a duodena. Gastroskopie je často užívána k diagnostice vředů a dalších zdrojů potenciálního krvácení.

Laparoskopie – zviditelnění žaludku, jater a dalších orgánů abdomina včetně ženských pohlavních orgánů.

Laryngoskopie – vyšetření hrtanu a hlasivek.

Rektoskopie – vyšetření konečníku.

Thorakoskopie – Vyšetření pleurální dutiny, osrdečníku.

Endoskopy

Podle použitých principů můžeme endoskopy rozdělit do tří skupin:

- endoskopická zrcátka
- rigidní endoskopy (tubusové)
- flexibilní endoskopy

Flexibilní či tubusové (rigidní) endoskopy musí mít vodotěsnou konstrukci, která umožňuje snadnou dezinfekci.

Endoskopická zrcátka

Endoskopická zrcátka mají různou konstrukci a velmi široké použití.

Laryngoskopické zrcátko – plošné zrcátko kulatého tvaru se sklonem k držáku asi 60° ; používá se k nepřímé laryngoskopii (otočené dolů) nebo k zadní laryngoskopii (otočené nahoru).

Ušní zrcátko – kovová nálevka, asi 3cm dlouhá, uvnitř pochromovaná, používá se k vyšetření bubínku.

Nosní zrcátko – kleště s nálevkovými zrcadlovými plochami, slouží k přední rinoskopii.

Oční zrcátka – rovinné nebo konkávní s otvorem uprostřed.

Oftalmoskop – používá se k vyšetření očního pozadí a k zjišťování refrakčních vad. Má vlastní světelný zdroj.

Kolposkop – jsou dvě lžíce pohyblivě spojené s možností nastavení; používá se zejména k vyšetření děložního čípku.

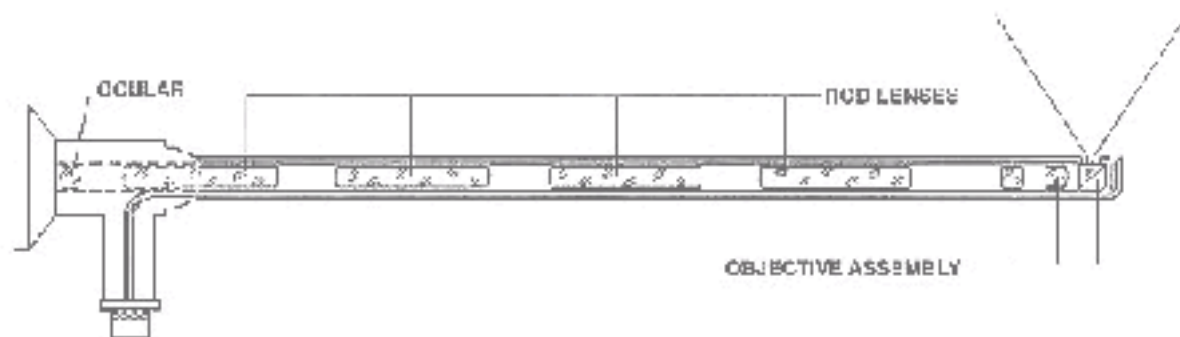
(tyto endoskopy jsou ve většině případů nahrazovány endoskopy tubusovými)

Endoskopy tubusové

Jsou to obvykle tubusy s optickým systémem tvořeným klasickými čočkami a proximálním nebo distálním osvětlením. Na proximálním konci je umístěn okulár s CCD čipem.

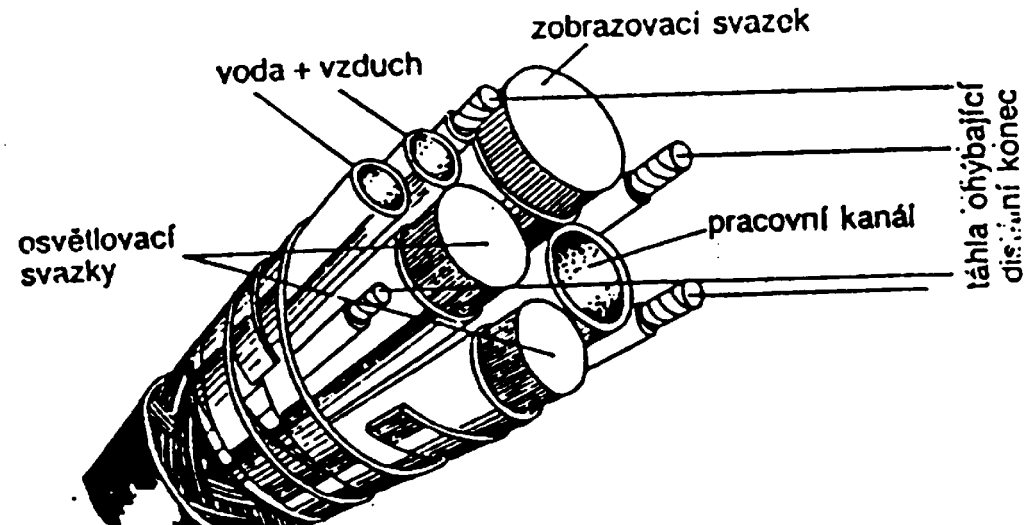
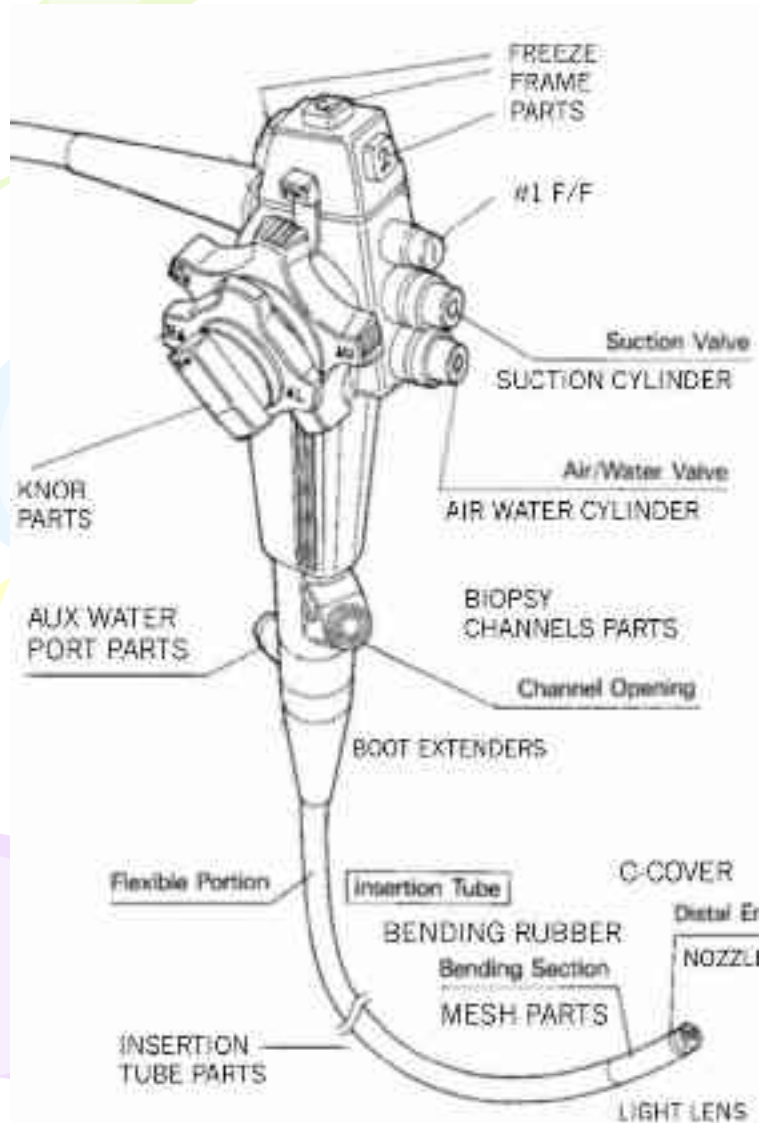
Tyto přístroje se hodí k vyšetření dutin nacházejících se blízko tělních otvorů nebo dutin k nimž není přístup zkomplikován překážkami nebo záhyby. Pro většinu vyšetření vzdálenějších orgánů se dnes podstatně častěji využívají flexibilní endoskopy.

Ke všem moderním přístrojům lze připojit zařízení pro záznam obrazu – klasický nebo digitální fotoaparát, videokameru nebo digitalizační jednotku, což umožňuje zpracovávat data na počítači a to jak off-line tak i on-line.

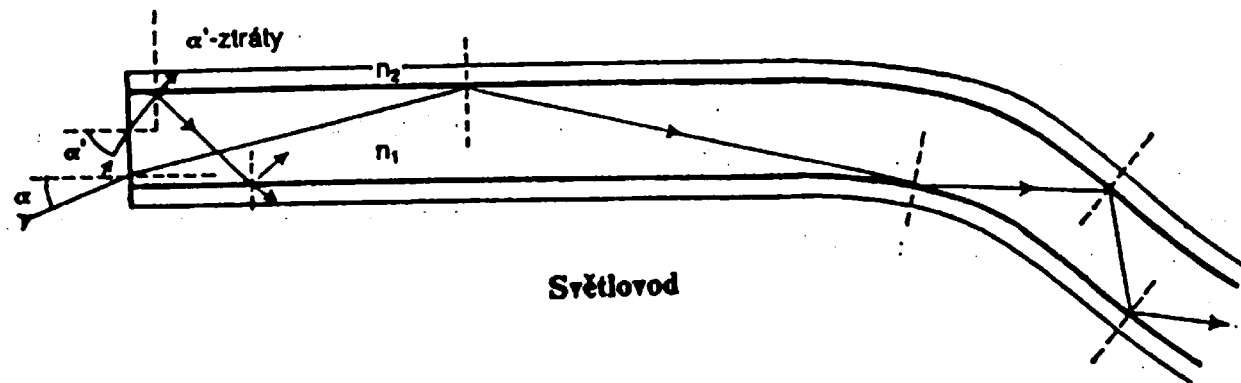
Flexibilní endoskopy

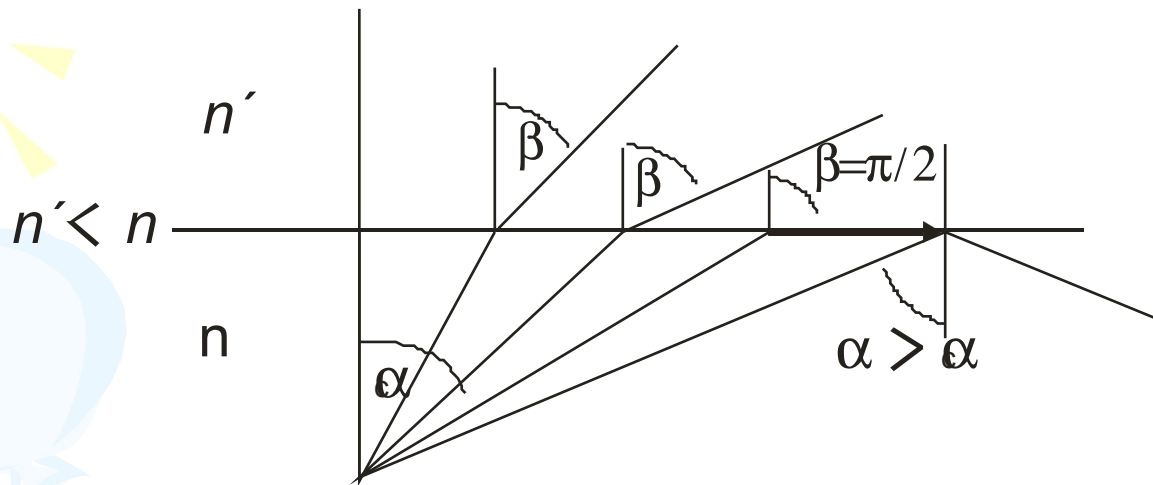
Flexibilní endoskopy

Fibroskopy - ohebné optické sondy, které přenášejí obraz z nepřístupných míst prostřednictvím svazku optických vláken. Při průchodu z opticky hustšího do opticky řidšího prostředí se paprsek na rozhraní odráží a láme od kolmice.

Může nastat případ, kdy úhel lomu β je 90° . Úhel dopadu je pak označován jako mezní úhel α_m . Dopadá-li paprsek pod větším úhlem než α_m , nedochází k lomu, ale pouze k odrazu. Tento jev se nazývá úplný odraz. Toho se využívá k vedení světla světlovodv. které mohou být podle potřebv zakřivenv.

Opakování-optika světlovodů

Podle Snellova zákona lomu

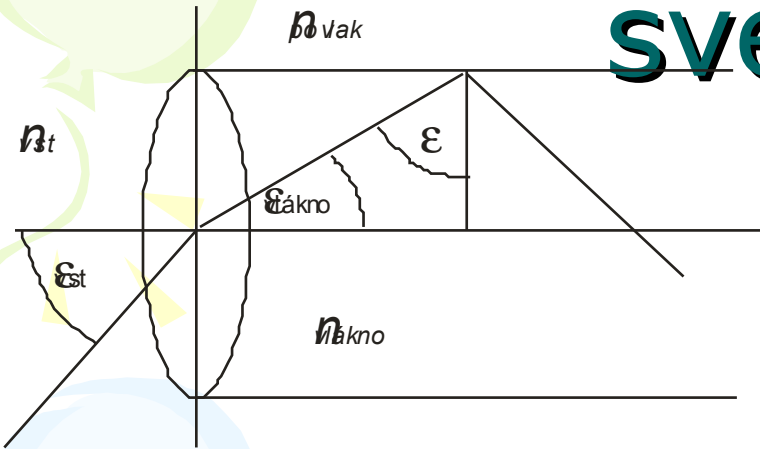
$$n \sin \alpha_c = n' \sin \left(\frac{\pi}{2} \right)$$

Pro **kritický úhel**

$$\alpha_c = \arcsin \left(\frac{n'}{n} \right)$$

Paprsek, který dopadá na rozhraní pod úhlem větším, než je úhel kritický se totálně odráží (**totální reflex-TR**).

Opakování-optika světlovodů

Snellův zákon lomu

$$n_{\text{vst}} \sin \epsilon_{\text{vst}} = n_{\text{vlákna}} \sin \epsilon_{\text{vlákna}}$$

Protože $\sin \epsilon_{\text{vlákna}} = \cos \epsilon = \sqrt{1 - \sin^2 \epsilon}$

(užitím) $\sin^2 \epsilon + \cos^2 \epsilon = 1$

Maximální úhel dopadu paprsku na čelo vlákna odpovídá podmínce $\epsilon = \epsilon_c$

Platí tedy

$$n_{\text{vst}} \sin \epsilon_{\text{vst}}^{\text{max}} = n_{\text{vlákna}} \sqrt{1 - \sin^2 \epsilon_c} = n_{\text{vlákna}} \sqrt{1 - \frac{n_{\text{povlak}}^2}{n_{\text{vlákno}}^2}} = \sqrt{n_{\text{vlákno}}^2 - n_{\text{povlak}}^2}$$

Opakování-optika světlovodů

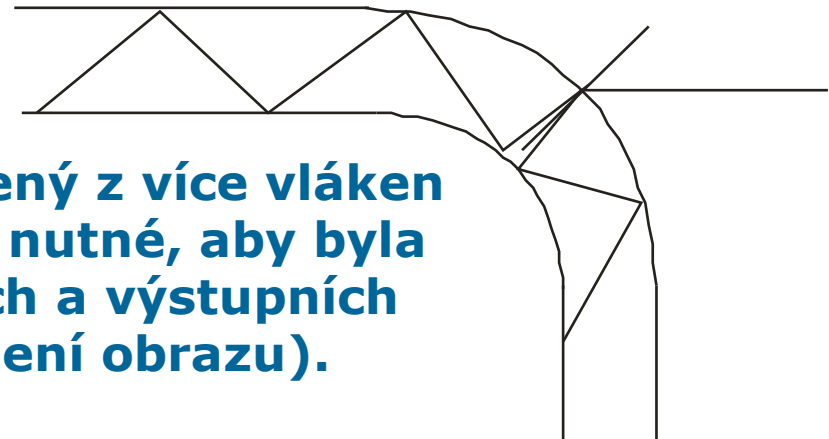
Numerická apertura (důležitý parametr optického vlákna).
Známe-li indexy lomu vlákna a jeho povlaku, můžeme určit numerickou aperturu světlovodu, která vymezuje největší kužel světelných paprsků, které vlákno úspěšně přenese.

$$NA = n_{vst} \sin \epsilon_{vst}^{\max} \quad \text{nebo} \quad NA = \sqrt{n_{vlákna}^2 - n_{povlak}^2}$$

Poznámka:

Pro případ, že vlákna ohýbáme (flexibilní endoskopy, apod.), mohou nastat ztráty světla "únikem" způsobeným větším ohybem světlovodu.

(únik paprsků)

V případě, že světlovod složený z více vláken používáme pro zobrazení, je nutné, aby byla zachována mozaika vstupních a výstupních vláken (jinak dojde k rozházení obrazu).

Flexibilní endoskopy

Proximální část endoskopu je tvořena optikou, CCD čipem a ovladači zahnutí distálního konce. Z této části, kterou drží lékař v ruce vychází další světlovodný kabel k vnějšímu zdroji světla (přívody vzduchu a vody). Vyústíje zde i pracovní kanál pro zavedení odsávání, bioptických sond a jiných nástrojů.

Distální část endoskopu je zakončena objektivem se zorným úhlem obvykle 30-120°, který zaručuje vstup paprsků do světlovodu pod správným úhlem. Dále jsou to výstupy z osvětlovacích svazků, otvorem pracovního kanálu a otvory kterými se přivádí voda a vzduch. Pracovním kanálkem, lze odsávat tekutinu nebo plyn, či jím vysunout nástroje k léčebným zákrokům.

Většina přístrojů má **dálkově ovladatelné vychylování distálního konce sondy a umožňuje výměnu koncových objektivů**. Tím je v praxi maximalizována velikost prostoru, který lze takovým fibroskopem prohlédnout.

Videoendoskopy

Ke všem moderním fibroskopům lze připojit **zařízení pro záznam obrazu** – klasický nebo digitální **fotoaparát, videokameru** nebo **digitalizační jednotku**, což umožňuje zpracovávat data na počítači a to jak off-line tak i on-line.

Videoendoskopy jsou stejně jako fibroskopy ohebné optické sondy, které jsou ale vybaveny snímacím videočipem CCD zabudovaným do jejich distální části.

Z hlediska kvality poskytovaného obrazu, množství dodatečných funkcí a tím i širokých aplikačních možností, představují to nejlepší ze současné nabídky.

Ultrazvukové endoskopy

tyto endoskopy jsou založeny na odrazu ultrazvukových vln ($f > 20\text{kHz}$) z tkání vyšetřovaného objektu.

Signálem je krátký ultrazvukový impuls vyslaný do tkáně elektroakustickým měničem, který se na tkáňových rozhraní v různé míře odráží. Tento odraz nese informaci o daném prostředí, je měničem zachycen, přeměněn na elektrický signál a zpracován do obrazové podoby.

Měří se *fázová rychlost*, která je přímo úměrná elastickým vlastnostem prostředí. Dále je to *akustická impedance*. Ta je dána poměrem akustického tlaku a akustické rychlosti. *Útlum*, který vyjadřuje pokles energie ultrazvukové vlny při průchodu prostředím. Další důležitou diagnostickou informací nám podává měření rychlosti proudění tekutiny (krev, lymfa) založené na Dopplerově jevu.

Zdroje světla pro endoskopii

Zdroj světla je nezbytnou součástí zařízení. Používají se halogenové nebo xenonové zdroje světla s výkonem okolo 150W.

Budoucnost endoskopie

Pravděpodobně bude ovlivněna několika aspekty:

a) **Postupný vývoj již existujících principů.** Endoskopy se budou dále miniaturizovat. V nejbližší době se budou gastroskopy zavádět transnazálně. Obraz bude ještě zřetelnější a zorné pole širší. Účinnější bude příslušenství (bioptické kleště....).

b) **Robotizace a mikroendoskopy.** Robotizace dovedená k dokonalosti by znamenala že endoskopista by ovládal své přístroje pohodlně v sedě a ve vedlejší místnosti. V současné době se zkoumají dvě varianty pohybu

- pomocí stlačeného vzduchu
- pomocí kovu s pamětí

Tyto přístroje se budou ovládat dálkově podobně jako televize.

c) Endoskopii však změní i objevy učiněné mimo ni (nanotechnologie).